

"Och ytterligare såg jag på alla de våldsgärningar som förövades under solen. Jag såg förtryckta fälla tårar, och ingen fanns, som tröstade dem, jag såg dem lida övervåld av sina förtryckares hand, och ingen fanns, som tröstade dem."

Predikaren 4:1

KRIGSPLUNDRINGAR I BALTIKUM OCH PREUSSEN

1621 inledde svenskarna under Gustav II Adolf systematiska beslag av främmande länders kulturföremål under namn av "kaduker" eller "krigsbyte".

Vid freden i Knäred den 20 januari 1613 fick svenskarna avstå från sina anspråk på den norska finnmarken mellan Trysfjord vid Lofoten och Varangerfjord, liksom på Sonnenburgs slott på den danska ön Ösel. Danmark återlämnade Öland och Kalmar, som erövrats under kriget, medan Sverige återlämnade Jämtland och Härjedalen till Danmark/Norge. Sverige fick dessutom förbinda sig, att inom sex år lösa de av danskarna erövrade Nya och Gamla Lödöse, Älvsborg och Göteborg samt häraderna Sävedal. Bollebygd, Ale, Vättle, Askim och Flundre i Västergötland, med en million riksdaler silver. Svenskarna ernådde dessutom tullfrihet i Öresund.

Genom freden bäddades för en kommande revansch för den storsvenska imperialismen, vilken skulle komma att drabba den skåneländska civilbefolkningen inom en mansålder på ett så hänsynslöst sätt, att ingen i dag med ord kan beskriva det som då skedde. Våra dagars Lidice eller Song My, som svenskarna så har förfasat sig över, var enbart en krusning i jämförelse med vad som skulle komma att drabba de öst- och västdanska landskapen, av en barbarisk våldsregim, under ledning av svenska och tysksvenska imperialister och deras legohjon i svenska uniformer.

Efter Knäredsfreden riktade man i Stockholm blickarna på nytt österut. Inre stridigheter i Ryssland gav svenskarna anledning till inblandning. Vid den efterföljande freden i Stolbova, den 17 februari 1617 lyckades man genomföra en gammal avsikt nämligen, att göra Finska viken till ett svenskt vatten helt och hållet. Man erhöll då huvuddelen av det ryska landet Ingermanland med städerna Ivangorod, Jama. Koporje och Nöteborg samt därtill 20 000 rubel kontant.

Vi noterar, att svenskarna tog tillfället i akt då Ryssland var söndrat av inre stridigheter. En taktik som senare skulle bli det särskilda kännetecknet på kungaimperialismens strategi, att förverkliga de storsvenska herrefolkstankarna.

Segermakten i Stolbova nöjde sig inte längre. Mer fanns att hämta för Skånes landskövlare Gustav II Adolf. Inre stridigheter och militära engagemang mot Ryssland och Turkiet gjorde Polen till ett lagom lätt offer. Avsikten var att

utsträcka herrefolkslandets domäner söderut längs Rigabukten. Man ville också ha revansch för det försmädliga nederlaget vid Kirkholm i Livland den 17 september 1605 och för den strandade invasionen i Livland 1617. - Men det fanns också andra baktankar....

Den rika metropolen Riga var det närmaste målet i detta krig, som resulterade i den svenske kungens intåg i den belägrade staden den 16 september 1621. All egendom som tillhört den polske kungen, Gustav II Adolfs frände, Sigismund och det som tillhörde jesuiterna indrogs till svenska kronan.

Här inleddes nu på allvar en upprustning av de fattiga svenska boksamlingarna och därtill, insamlandet av annat lösöre under täcknamn av "krigsbyte". Med "generös" hand överlät kungen delar av de erövrade jesuitbiblioteken till förtjänta i hans omgivning, som hovpredikanten Johan Bothwichi, livläkaren Jacob Roberthonius, bröderna Svante och Axel Banér m fl.

En avsevärd del av biblioteken, innehållande 893 arbeten, överlämnades följande år till Uppsala universitet. Utöver detta "tog man vara på" husgeråd, altarkläden, täcken, tenn- och mässingskärl, kopparsaker m.m. Det sålunda bortrövade kyrkogodset överlämnades med "varm och generös hand", som utsmyckningar till olika kyrkor kring Uppsala.

Efter framgångarna i Livland blev det Kurlands tur. Här härskade under polsk överhöghet hertigarna Fredrik och Wilhelm, söner till Tyska Ordens sista härskare Gotthard Kettler. Redan den 3 oktober 1621 föll huvudstaden Mitau. Här fann de svenska plundrarna nya skatter. På slottet förvarades det värdefulla livländska härmästararkivet, bestående huvudsakligen av pergamentsbrev till omkring 1 100 nummer, enligt uppgjord förteckning.

Sommaren 1622 anlände de nya skatterna till Riksarkivet i Stockholm, emballerat i inte mindre än "tre kistor och två tunnor". Väsentliga delar av Gustav II Adolfs plundringsgods ingår ännu i Riksarkivets samlingar.

Bland samlingarna fanns också, som sekreteraren i Riksarkivet, Peder Månsson Utter, skriver till Axel Oxenstierna, "Konungh Abels av Danmarkz bref, gifuett Anno etc 1251. der medh han confirmerar sin Faders, Konungh Waldemars Donation opå Järfwen, hafuer. Thett andre Konungh Waldemars thens andres egitt breff, therthe medh han hafuer soldt Ordenen the Landh Harrin och Winlandh medh Räfle, Wäsenbergh och Narfwe Slott och Städer, för Nittontusendh lödig Mk fijnt Sölf Cölnisk wicht, Anno 1346". m m.

I juni 1626 besatte svenskarna Weichselmyningarna. Staden Pillau var det närmaste målet. Syftet angavs vara, att man ville tvinga Sigismund till fred. Pillau tillhörde kurfursten av Brandenburg, Gustav II Adolfs svåger! Vare sig släktskapet eller något annat hindrade den svenske kungens planering. Hären om 14 000 man, som överförts med 150 skepp, satte sig fast i landet med utgångspunkt från byn Passarge inne i Frisches Haff. Den sista juni föll Braunsberg och nästa dag Frauenburg och därefter i tur och ordning Tolkemit, Melsack och Wormdit. Den 8 juli föll även Marienburg, Tyska Ordens gamla stad och slott.

Här kom man över ett enormt rikt byte. De litterära skatterna fann man i jesuitkollegiets olika rika bibliotek i Braunsberg och i biskopsstaden Frauenburg. I jesuitkollegierna tog man allt som kunde lösgöras, - det dyrbara biblioteket, matriklar, kalkar och andra kyrkoprydnader. Här fick Gustav II Adolf med andra ord, den första stommen till bibliotek i det litterära u-landet på andra sidan Östersjön.

Kungens medresenärer blev heller inte lottlösa. Bröderna Per och Joakim Brahe, Herman Wrangel och många andra blev på detta billiga sätt för första gången ägare till något i Sverige så sällsynt som böcker, i formen av "egna" hela bibliotek. Väsentliga delar av detta gods finns ännu kvar i Uppsala universitet. Kungl. Biblioteket i Stockholm, på Skokloster, i Linköping och i Lund och andra platser.

I Frauenburg hade folket flytt hals över huvud. Stadens domkyrka hade "garanterats" av svenskarna, men det hjälpte inte. Soldaterna beredde sig med våld tillträde till biskopskyrkan och även den blev plundrad i grund. Här fann man också nya bokskatter i kyrkans kapitelsbibliotek. Verkliga dyrgripar, som den berömde astronomen Nicolaus Copernicus böcker, innehållande marginalanteckningar av denne mästaress hand.

Även dessa skatter överskeppades till Sverige där de nu kan återfinnas i Uppsala, i Kungl. Biblioteket, i Lund och andra platser. Bland desamma finns ett stort antal verk, som härstammar från boktryckarkonstens barndom, således före år 1550.

Cisterciencerklostret i Pelpin gick samma öde till mötes. Den 3 augusti 1626 ryckte man in i Stargard - Altmark - och Pelpin. Resterna av klosterbibliotekets skatter finns nu i Linköpings stiftsbibliotek, där det hamnade via Axel Banér. Kungen själv kom för övrigt till det olyckliga klostret den 4 augusti. För egen räkning lät han då bortföra orgel och altare samt en stor mängd gamla konstverk! Klostret gav han för övrigt bort till sin riksskattemästare Axel Banér.

I juli 1626 plundrades klostret i Olivia under överinseende av riksamiralen Carl Carlsson Gyllenhielm. Här erhöll Gustav II Adolf, som själv gav order om plundringen, ett betydligt bibliotek och annat värdefullt lösöre. I Guttstadt och Nehlsack, och då särskilt i den förstnämnda staden, kunde man komma över än flera rika byten av värdefulla bibliotek, kyrkoprydnader m m.

Under Gustav II Adolfs preussiska fälttåg blev dessutom många andra städer, kloster och kyrkor, bibliotek m fl utsatta för urskillningslös plundring. De svenska stormännen i kungens närhet fick dessutom frikostiga förläningar av erövrarkungen. Amiralen Clas Flemming fick klostret Zukaw som donation. Riksamiralen Carl Carlsson Gyllenhielm fick Cernowitz kloster. Dåvarande fänriken Lennart Torstensson fick som erkänsla för god plundring Carthäuse kloster med till detta hörande gods och gårdar. Den givmilde erövraren kunde dessutom kosta på sig att förutom stora adelsgoods skänka bort till och med hela städer.

Största delen av de stulna bokskatterna hamnade i Uppsala universitetsbibliotek. Mindre delar kom senare till andra bibliotek i Strängnäs, Skokloster och andra platser. Åtskilligt stannade i kungens privata ägo.

Det mångåriga plundringståget genom Baltikum blev ur flera synpunkter en mycket lönande affär, helst som det hela kunde genomföras utan nämnvärt motstånd.

Vid stilleståndet i Altmark den 16 september 1629 med Polen på sex år, fick svenskarna Livland och dessutom i Ostpreussen städerna Pillau och Memel samt i Västpreussen Elbing och Braunsberg. Genom särskilda avtal fick svenskarna dessutom tullrättigheter i Danzig, Libau och Windau.

Vi må observera, att erövrarmakten här var ute efter pengar och inkomster av ansevärd mått i sådan utsträckning att de till och med skulle komma att utgöra nästan hela den totala huvudinkomsten i det svenska riket och därigenom plattformen för fortsatta aggressionshandlingar mot grannfolken eller mot länder söndrade av inre oenigheter, - eller inom en rätt snar framtid, söndrade under den lutherska prästkappans välsignande teser.

Under den här perioden knöts holländske juristen Hugo Grotius, ibland kallad "folkrättens fader", till Gustav II Adolf som dennes sändebud i Richelieus Frankrike. 1625 utkom Grotius verk "Om rätten i krig och fred" (de jure belli et pacis). Grotius rättslära fastslog, att tagande av byte i krig var fullt rättmätigt och att fientlig egendom fick förstöras eller rövas. Genom Grotius "folkrättsbibel" fick svenskarna papper på, att det de gjorde i främmande land i form av plundring och röverier skedde under täckmantel av Grotius folkrättsteser. Man kan ställa sig frågande till vem som i verkligheten biträtt Grotius med råd och dåd för tillkomsten av hans verk. Det ser ut som en tanke, men Grotius var ju faktiskt svensk diplomat och de nya idéerna passade ju som hand i handske för krigförande part i främmande land!